

Kristobal Kolon, Nafarroako IVn Karlos erregearen Semea izan ote zan? (III)

2. ZATIAN.

Sarrera.

Kolon´tar Kristobal orduko denboran eta bere jaiotzazko senidetarenean kokatu gura ezker, bere senidetasuna ingurutzen eben Andere ta Jaun aundiak aurkeztu bear dituguz.

Eta orretarako, Kolon bera ta Mallorkan bizi ziranakaz batera, orduko Euskal Nafartar, Aragoi ta Gaztelaren erregeak, baita Jenoban bizi ziran beste Kolon leiñu batzuk, Kolonek lortutako ospearen billa ibilita, eurak be badaukielako naastutako antzerki onetan euren antzezlaritza, guzti oneik kontuan artuta arrazoizko egi inguruan ezarri bear doguz, Kolontar Kristobalen nortasunezko izaera orko ingurutik, bere argi guztiagaz bakanntzea gura ba dogu.

Nafarroa´ko Erregetzan.

Nafarroako erregetzaren izatasuna beren barnetik azaltzeko, IIn Karlos “Txarra” zana esaten eutsoneetik asiko gara.

IIn Karlos “Txarra”:

Nafarroaren Ebreauxeko IIIIn Felipe erregea ta IIn Juana, Frantzi-

ko Xn Luis “Buru Gogor” esaten eutsien erregearen alaba izan zanaren semea zan, eta euren izatasunezko bidetik, Nafarroako erregearen seme ta Frantziko erregearen biloba.

IIn Juana, IIn Karlos´en ama, Frantziko Xn Luis erregearen alaba bakarra izan arren, Frantziko erregetzan Salikako legeagaz, erregetzatik kanpo itxi eben.

1.289ko urtean Frantzian jaiotako Xn Luis “Burrakari” errege au, 1.305-1.316eko urte bitartean Nafarroako errege, eta Frantzikoa 1.314-1.316ko urte bitartean izan zanak:

-Ezarri ba eben Salikazko lege ori, Borgoñako Margaritagaz ezkontuta, Nafarroako erregeña izango zan IIn Juana alabea bakarrik euki eben, eta Margarita ezkontza-nasle

edo ezkon-loikerian ibiltzen zela, Xn Luisek, urkatu edo gargaillez ito egien agindu eban, eta IIn Juanaren garbitasunezko odolak zalantzan ipinita, Xn Luisen bigarrenengo ezkontzatik euki eban Juan seme bakarra il zalako, auke-ratutako lengusuen bidetik moztu eutsoen IIn Juana eta bere seme IIn Karloseri Frantziko errege izateak.

Frantziko lurraldeetan IIn Karlosek bere oiñordekotasunezko bidetik, Txanpaña ta Brieko konderriak, Angulema ta Ebreaxekeko etxetik Normandian laterri batzuk, eta beste ondazun geiagoagaitik, bere osaba Frantziko VIIn Felipe erregeagaz asita, edestiko borroka luzeak euki ebazan bere bizitzan, bere ama IIn Juana eta bere aita IIIIn Feliperi Frantzian sortu eban Salikako legearen bidez, gure artean arrotza zana, kendu eutsozelako ondorengo ondasun guzti orreik.

IIn Juana ta IIIIn Felipe, IIn Karlosen gurasoak, konderri orreik Frantziko VIIn Feliperi emon bear eutsoezan Angulemakoko dukadoaren truke, Nafarroako errege gura izan ba eban.

Eta euren seme IIn Karlos berandu jaio zan lez, bitarte ori erabili eban bere senideak Frantziko erregetzaren ateak izteko ariñautik: bere osabak Vn Felipe “Luzea” 1.316-1.322 eta IVn Karlos “Ederra” 1.322-1.328ko urte bitartean igongo eban Frantziko erregetzara, eta IVn Karlos, Nafarroako errege zana batera I Karlosen izenarekin, 1.328ko urtean il zanean, bere loba ta IIn Karlosen lengusua Baloiseko VIIn Felipe igongo eban Frantziaren erregetzazko aulkira.

1.332an Urrillaren 10ean jaio zan IIn Karlos Ebreaxekeko konderrian. Eta denbora onetan VIIn Felipek 4 urte eroan ebezalako Frantziko errege lez, berandu egin jakien, errege au aulkitik kentzea.

1.343an Iraillaren 23an egin eban Ebreaxekeko kondea, 1.378ko urterarte iraun ebena, une orreitan Frantziko Vn Karlosek IIn Karlos baituta, kendu edo jabetu egin zalako Ebreaxekeko konderriarekin.

1.348ko Iraillan, Izurri Baltza⁽¹⁾ agertu zan.

1.349an IIn Karlos igon eban Nafarroako erregetzara, bere ama IIn Juana il zanean.

1.349an Urrillaren 6an Frantzia ta Nafarroako errege Vn Karlosek, erregetzazko legez kendu eutson IIn Karloseri Ebreaxekeko konderria.

1.350eko urtean Iruñan koroatu eban IIn Karlos, eta beren gorteko zeregiñak bere anai Luisen eskuetan itzi on-

doren, bera buru belarri sartu zan Nafarroako erregearen eskubideko babes zeregiñetan, beren izlari-tzazko ulerpide aundia erakutsita.

Nafarroako erregearen Lege Biltzarra orduko aldia, Frantzikoa baiño aurreratuagoa zan, eta IIn Karlos iraspen orreitan ondo oituta egon zan lez, Frantziko erregetzaren garrantzi aundienetariko bitarteko bat biurtuko zan.

1.350eko urtetan IIn Juan Frantziko erregetzara igon ebanetik, iñork ez zan gai Frantziko erregetza eskatzeko, eta IIn Karlos ortik aurrera, bere eskubideko indar guztian, Brie ta Txanpaiñako lurraldeen jabetasunak bir eskuratzeko aleginduko zan.

Lenengo Balois onein denborak, larritasun andikoak izan ziran diru ta gizarteko politika aldetik Frantziko erregetzan, eta geiago gogortu ziran, ingelesarekin 100 urteko borrokan sartu ziran.

IIn Karlosek, guda onen gizarteko nekegarri ta atsekabeko une aukerabiliko ebazan bere eskubideak berrezkuratzeko, bere bizitza osoa zalantza orreitan sartuz, eta beragaz Frantziko erregetza be zalantzazko aldakortasun⁽²⁾ gogorretan ipinita.

Eztabaida orreik, gogorrak izanez gain, ia IIn Karlosen bizitza osoan iraun eban.

“Txar” ez izen gaizto orren etorkizuna, baleiteke Izurri Baltzaren ostetik izatea, Nafar erregetzan %eko biztanletik irurogeita amarrean murriztuta, lurgintzaren lanerako beso ezean agertu ta Nafartarrak gose andian sartuta, gizon asko lapurketetan asi ziralako.

(1) *Izurri Baltza* = *peste negra*. (2) *Zalantzazko* = *conjetural, confuso, oscuro*. *Aldakortasuna* = *inestabilidad*.

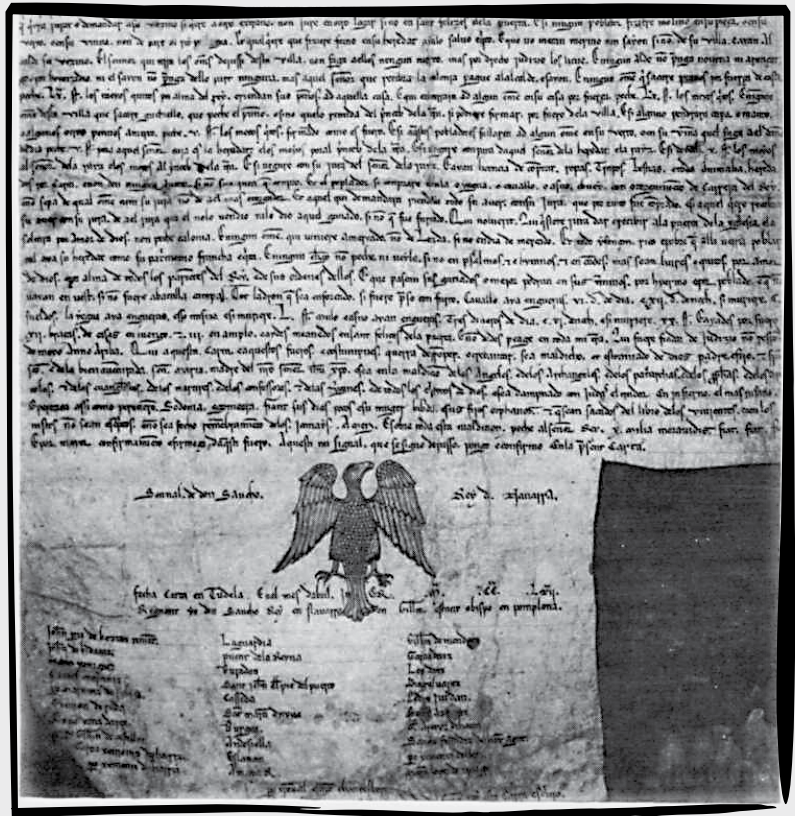
Neurri gogorrek artu bear izan ebazan lapurketa orreik bakezteko, batzuri lepoak moztu eta beste batzuk miiluzeko zubitik urkatuz, batera, baserritarrak zirikituta andiki batzuen aurka joan zitezten, geroa-go bere seme IIIIn Karlosek bakeztu bear izan ebena, andiki orreik osterora goralduta. Eginkizun orreindordez ipini bear izan eben eutsienetik datorrela esaten dabe edestilari maltzur batzuk “Txar”rezko izen gaizto ori.

Ez da egia baiña.

“Txar”rezko ez izen gaizto ori, Frantziko erregetzatik, eta batez be Frantziko edestilari bidetik ta bera il zan ostetik datorrena da, oneik IIn Karlos amurru aundian euki ebelako.

IIn Karlos, Nafartarren andiki ta erritarren aldetik maitasun andian euki eben, naita bere izakera gogorragaz, biurkeriak egiteko al izan.

Badagoz beste gauza batzuk, Nafartarren bizitza geiago larrituko

ebena, legezko eta sasiko semeen artean bekaizkeri⁽¹⁾ aundi bitartez, beti borrokan ibiltako ondorio bidetik, Agramontes eta Beaumontesen alderdikeriak sortu ziralako, eta naita Europa osoan bardiñezkoa izan, Euskalerrientzat eta batez be Nafartarrentzat oso kaltegarri izan ziran. VIIn Feliperen semea IIn Juan “Ona”, 1.350/1.364 urte bitartean Frantziko errege zanak bere aitagiñarrebagaz batera, euren begikoa zan espainiar Alfonso de la Zerdaren Karlos semeari emon eutsoen Angulemakoko dukaterria, IIn Karlosen ingurukoak il ebena, IIn Karlosena zana, euki-tearren.

Eta 1.351an Urtarrillaren 8an IIn Juanek epaitu ondoren, Loubreko dorrean giltzapetu eban IIn Karlos, bere ama IIn Juanak, VIIn Felipegaz egin eben ongunde edo ebazpena ezereztuta.

II Juanen bekaizko ekintza onegaitik, andiki geienak jokatatu eben IIn Karlosen alde, azken baten onek, ez ebalako geiagorik egiten, Frantzia eta Nafarroako erregetzagaz euki ebazan eskubideak zaindu baiño besterik, baiña espetxean euki eben 1.356ko Azaroaren 9arte.

1.352ko urtean ezkondu zan IIn Karlos, Frantziko errege IIn Juan “Ona” 1.319/1.364 urte bitartean bizi eta errege 1.354/64ko urtetan zana, eta bere emazte Luxenburgoko Bonaren alaba izan zan, Frantziko Juanagaz.

(1) Bekaitz = envidia.

1.354ko urtean II n Karlos, Frantziako II n Juan bere aitagiñerrabagaz eriotzeraino etsaituta egon zan, berak eukezan oiñordeakaz, nor izan zala uste ebalako Frantziaren erregetza eskuratze-ko, eta orren itxaropenekin beren erreñua sendotzeko etsaien aurka, Ingalaterrako errege III n Eduardogaz alkartu zan, gero 1.358an Frantziako Mertzel Etiennen iraultzari lagunduta.

Beartuta, Gaztelako I Pedro “Odol-zalegaz” 1.334-1.369 urte bitartetan bizi eta 1.350/1.369ko urte bitartetan errege izan zanakin, eta Aragoiko IV n Pedro “Zeremoni zaleen” artean, artekari lez egin bear izan eban, eta gero denborak zelan etorten ziranean, batagaz edo besteagaz bein-banan alkartuko zan.

1.364ko Jorraillaren 8an il zan Londresen II n Juan, V n Karlos errege aulkira igonda.

1.364an Loraillaren 16an Kotxerel erri ta Eurre’ko ibai inguruan, Nafarroako errege II n Karlosek galdu eban borrokagaz eta V n Karlos Frantziako errege lez Loraillaren 19an Reimseko Eleiz Nagusian koroatu ebenean, amaitu jakozan II n Karloseri, Frantziako erregetzagaz euki ebazan eskubide guztiak.

1.365eko urtean Saint Denisen Frantziako V n Karlos eta Nafarroako II n Karlosek egin eban elkargo bidetik, II n Karlosek Frantziaren erregetzagaz euki ebezan eskubideak itzi bear ebazan, euren aldeko jaurkintzaren antolakuntzak erreztuteko euki ebezan jabedunezko erriakaz truke eginda, eta II n Karlosek egokitu jakon Montpellierreko erritarrakaz arazo aundiak eukinda, oneik ez ebelako gura Nafartarren menpean egon.

II n Karlosen Nafarroako erregetza jarrera orretan lotuta eta Frantzia, Aragoi ta Gaztelako erregetzak gero eta indar geiagotan sartzen joan zirelako, Nafartar erregetzaren jabetasuna lortu gurean ibili ziran iru erregetza orreik, katolikotasunaren laguntza osoarekin.

Euskalerriko lurralde nagusiak bananduta egon ziralako, denboraren etorkizuna izango zan bakarrik bear zana, baten edo besteko erreñu orren eskuetan jaustea.

Azken baten eta maltzurrezko guzur utsezko denborak ziralako, Aragoiko II n Fernando ka-

tolikua izango zan indar askoren keiñadakin eta ariñautik II n Julio Aita Santuaren buldak eskerniatu ondoren, Nafarroako erregeak eleizatik kanpora bialtzea lortuko ebana.

1.378ko urtean gaztelarrak, 1.263an II n Teobaldok Tiebaseko errian liburutegi eta idaz agirien gorde lekua izan edin, eraiki eban gaztelua erre eban, barruan eukan artxiboaren arduradunezko zaindari eta paper guztiakaz.

II n Karlos “Txarra” deritxon au: Izakera gogorrekua, zorizale⁽¹⁾, odol bizikoa, eta mendekaria izan zan.

Ez ziran izan gitxiago baiña, Gaztelako I Pedro “Odol-zale” eta Aragoiko IV n Pedro “Zeremoni zale”ak. Orduko denboraren ekandu eta lojikazko bide giroak alan eskatzen ebalako.

II n Karlosek euki zituzen seme/alabak auek ziran:

Nafarroako Maria 1.360/1.420 urte bitartean bizi zana, ta 1.393an Aragon eta Jimeneztar Alfoso Aragoiko errege eta Ribagorzako kondea zanagaz ezkondu zana.

III n Karlos “Biotz Andikoa” 1.361/1.425 urte bitartean bizi eta Nafarroako errege izango zana.

Nafarroako Bona 1.364/1.389 urte bitartean bizi zana.

Nafarroako Pedro 1.366/1.412 urte bitartean bizi zana eta 1.411 Alezongo Katalinagaz ezkondu zana.

Nafarroako Felipe 1.368/ ?.

Nafarroako Juana 1.370/1.437 urte bitartean bizi zana, lenengo esteguetan bere lengusu Breñañako IV n Juan, eta 1.403ko urtean bigarrenez Ingalaterrako IV n Enrikegaz ezkondu zana.

Eta Nafarroako Blanka 1.372/1.385eko urte bitartean bizi zana, eta Frantziako VI n Felipegaz ezkondu zana.

Eta legezko ezkontzatik kanpo. Lizaso’tar Katalinagaz:

Leonel edo Lionel Muruzabal’eko kondea eta Nafarroako erregearen sasi/kumea,

(1) Zorizale = aventurero.

1.378/1.413 urte bitartean eta ezkondu barik, Lunako Epifaniagaz bost seme/alaba euki zituzenak.

Eta Joana, Nafarroako erregearen sasi kumea, 1378/1.413 urtetan bizi zana, eta 1.378an Bear´eko Joanegaz ezkondu zana.

1.387an Urtarrillaren 1ean il zan II In Karlos "Txar" au, bear eztan zorigaitz baten.

Bera etxean egonda eta burua joan jakon alako baten, zelaira jausi zan, eta osagillari deituta, onek, koñakagaz bustitako zapiekin ingurutu egiela beren gorputza agindu eban, eta eskuko su argiagaz egon zan morroien kriseillutik, su edo txingar tanta bat jausita, beren gorputza sua artu eban, eta itzaldtu edo amatau ezinik, berton erreta il zan.

Beragaitik osteko surrumuruak, askoz txarragoak izan ziran etsai ta saltzailleari esker, berak bere bizitzan egin ebazanak baiño. Beren ekintzari geienez, egia ta zuzentasunak laguntzen eutsoezelako.

Ondorio labur bat lez.

Nafarroako II In Karlos onen erregetza eta ekanduzko bizi giro aiekaz konturatzeko, nai ta katolikotasunezko erlijioan batzangotzeko alegin aldetik egiten ebazan inki-zizio edo ta fede zainduak, errietako jabetasunaren aldakuntzak, espexeratzeak, erbesteratzeak, pozoitasunak ta sarraski, edo ta egiten ziran ilketak ez dodaz ekarten, edeslan onen kondaira lar luzea litekelako.

Orduko errigizartearantz orokorrezko edesti ori, oso garrazkeriko zigorpekua izan zan eta katolikotasun alderdikierizko arrazoietan edozer gauza gaitik griñatsuki⁽¹⁾

(1) *Griñatsuki* = *apasionadamente, excesivamente*.

ezartzen baziran izilpeak, sinistu ezinekoak izanda be, gaurko denboretaraiño iraun dabe.

Ekintza orren esan naia da, asierazko edo ta IV n gizaldian artu ziran erabagiak, nai oker edo zuzenezkoak izan, ezer aldatu barik etorri dirala gure gaurko denboretaraiño.

Orregaitik ez gara arrigarritu bear, Kolonen Nortasunezko izatasun arloetan etorri diran ertzeko edo gogorrezko iziltasunagaitik, Europa osoaren berezko erriak euren nortasunera itzartu edo ta arduratuta itzuli ez zitezen, menpearen arrazoizko baldintza orreik orain be bizi bizirik daukaguzelako gure artean erlijio lez, eta erreza dalako ostonduta ekartea edestitik zear, egun baten asmatu ziran Batzangotasunezko sasikatolikotasunaren mendeko arrazoi orreik, guda indarkerizko keiñu edo meatxuekaz lagunduta etorri ba dira, gaur ikusi leiken lez.

Edo ta, ala uste dabe menperatzaille orreik, Kolonen izatasunezko nortasunekin batera, argituko doguzenak.